

РЕЗЮМЕ

■ Настоящият доклад, изготвен по поръчка на Съвета на Европа в рамките на съвместната програма на Европейския съюз и Съвета на Европа „Равенство и свобода от дискриминация за ромите“ (EQUIROM), разглежда представянето на ромите¹ в телевизионните излъчвания в България, Гърция, Италия и Румъния и как това представяне допринася за запазването на неравенството, предразсъдъците и дискриминацията срещу ромите. В доклада се разглеждат международните стандарти, стандартите на Европейския съюз и националните стандарти за борба с дискриминацията, борбата с речта на омразата и равното третиране, както и съответната съдебна практика. Проучването обхваща периода от януари 2022 г. до април 2023 г., като изследователите са анализирали най-малко 20 от най-новите излъчени материали, свързани с или за ромите, записани и представени от различни телевизионни оператори във всяка държава. Докладът има за цел да отговори на ключовите въпроси за това как ромите са представени и изобразени в радио- и телевизионните предавания и дали има инициативи, практики или начини за борба с антициганизма, насърчавани чрез радио- и телевизионните предавания. Обхватът на доклада обаче е ограничен до наличните и записани в публичното пространство материали и в проучването са включени само онези радио- и телевизионни оператори, които са лицензирани/регистрирани пред компетентните национални органи.

■ Националните регулаторни рамки в България, Гърция, Италия и Румъния забраняват речта на омразата и дискриминацията срещу ромите, но медиите в тези страни продължават да ги представят негативно чрез стереотипи и предразсъдъци. Това проучване показва, че медиите са склонни да се фокусират върху престъпността, бедността и дискриминацията, представяйки ромите като агресивни, необразовани и изостанали. Тези негативни образи засилват вредните нагласи и предразсъдъци, като

¹ Терминът „роми и пътуващи“ се използва в Съвета на Европа, за да обхване голямото разнообразие от групи, обхванати от работата на Съвета на Европа в тази област: от една страна, а) роми, синти/мануш, кале, каале, романичани, бояши/рудари; б) балкански египтяни (египтяни и ашкали); в) източни групи (Дом, Лом и Абдал); и, от друга страна, групи като пътуващи, еничари, и населението, обозначено с административния термин "Gens du voyage", както и лицата, които се самоопределят като Циганите. Това е обяснителна бележка под линия, а не определение за роми и/или пътуващи общности.

ограничават възможностите за социално приобщаване и равенство. Макар да се полагат известни усилия за увеличаване на положителното представяне, те са малко и далеч от обичайното.

■ Препоръките за преодоляване на негативното представяне на ромите в медиите включват: укрепване на капацитета на регулаторните органи за борба с речта на омразата; повишаване на осведомеността сред медийните специалисти; избягване на негативни обобщения; повишаване на представителството на ромите в медиите; положителни послания относно приноса на ромите към обществото; включване на повече ромски гласове в новините и медиите; и избягване на нехуманен език и представяне на ромите като хомогенна група. Тези препоръки биха могли да допринесат за по-точно и приобщаващо представяне на ромите в новините и медиите и да подкрепят по-широката борба срещу антициганизма.

ВЪВЕДЕНИЕ

■ Съветът на Европа понастоящем изпълнява съвместна програма на Европейския съюз и Съвета на Европа „Равенство и свобода от дискриминация за ромите“ (EQUIROM). Целта на тази програма е да се бори и предотвратява антициганизма и дискриминацията и да насърчава равенството на ромите. Програмата се изпълнява в България, Гърция, Италия и Румъния от декември 2022 г. до декември 2024 г.

■ Някои от целите на EQUIROM са да се бори със стереотипите в медиите, да повишава осведомеността за историята и културата на ромите и другите етнически малцинства, включително осведомеността за ромския холокост, и да допринася за изграждането на положителни послания за ромите от страна на журналисти и други представители на медиите.

■ Речта на омразата и в крайна сметка престъпленията от омраза се основават на дискриминационни или негативни послания, насочени към конкретни лица или групи лица поради техни реални или приписвани лични характеристики или статус. Такива послания продължават да съществуват в обществения и политическия дискурс, включително в телевизионните предавания и медийните платформи. Много роми продължават да се сблъскват с неравнопоставеност, предразсъдъци и дискриминация, както и със сериозни пречки при пълноценното упражняване на човешките си права. Достъпът им до основни услуги като здравеопазване, жилищно настаняване, образование и заетост често е възпрепятстван от скрит и дълбоко вкоренен антициганизъм. Тези проблеми се задълбочават от често много негативното им

представяне в медиите и от недостатъчното им представяне в обществения и политическия живот и в процесите на вземане на решения. Ромските жени се сблъскват с особено големи пречки пред равенството и участието, дължащи се на множество форми на дискриминация, предразсъдъци и стереотипи, свързани с пола.

ПРЕГЛЕД НА ПРИЛОЖИМИТЕ СТАНДАРТИ И ОПРЕДЕЛЕНИЯ

■ Материалите от настоящото проучване бяха разгледани в светлината на съответните международни, европейски и национални стандарти за борба с дискриминацията. Те включват стандартите, изложени в Европейската конвенция за правата на човека ("Конвенцията"), съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, съответните стандарти на Организацията на обединените нации (ООН) (Международния пакт за икономически, социални и културни права (ICESCR), Международния пакт за граждански и политически права (ICCPR), Конвенцията за правата на детето (CRC) и Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (ICERD)), Директивата на ЕС за расовото равенство 2000/43/ЕО, Директива 2010/13/ЕС, Рамковото решение 2008/913/ПВР на Съвета от 28 ноември 2008 г. относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия посредством наказателното право, Стратегическата рамка на ЕС за равенство, приобщаване и участие на ромите за периода 2020-30 г., Плана за действие на ЕС за борба с расизма за периода 2020-25 г., приложимото национално законодателство и др.

■ България, Гърция, Италия и Румъния са подписали Конвенцията, която защитава срещу речта на омразата. Член 10 от Конвенцията гарантира правото на свобода на изразяване, но това право не е абсолютно и може да подлежи на ограничения. Едно от тези ограничения е посочено в член 17, който гласи, че никой не може да използва правата, предоставени от Конвенцията, за да участва в дейности или да извършва действия, насочени към нарушаване на което и да е от правата и свободите, предвидени в Конвенцията. Това означава, че речта на омразата, която има за цел да подбуди към насилие, дискриминация или враждебност към лица или групи въз основа на тяхната раса, етническа принадлежност, религия, националност, сексуална ориентация, полова идентичност или други характеристики, не е защитена от правото на свободата на изразяване съгласно Конвенцията.

■ Освен това Европейският съд по правата на човека (Съдът) е постановил, че речта на омразата може да представлява нарушение на членове 8 и 14 от Конвенцията, които

защитават правото на личен живот и забраняват дискриминацията на всякаква основа, като пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически или други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друго положение.² Съдът е постановил, че държавите имат позитивно задължение да се борят с речта на омразата и да защитават отделни лица и групи от нея. В неотдавнашното си дело „Будинова и Чапразов срещу България“,³ Съдът постановява, че „макар че изразяването на мнение може да засяга въпрос от обществен интерес - като например отношенията между етническите групи в дадена страна - то може в същото време да насърчава или оправдава омразата и нетърпимостта към някои от тези групи и по този начин да няма право на никаква или на много ограничена защита по член 10 от Конвенцията“⁴. По-нататък той стига до заключението, че „широкообхватни изявления, които нападат или хвърлят негативна светлина върху цели етнически, религиозни или други групи, не заслужават никаква или много ограничена защита съгласно член 10 от Конвенцията, разглеждан в светлината на член 17“⁵.

■Обща политическа препоръка №. 13 относно борбата с антициганизма и дискриминацията срещу ромите и аЕвропейската комисия срещу расизма и нетолерантността (ЕКРН), приета на 24 юни 2011 г. и изменена на 1 декември 2020 г., припомня, че антициганизмът е специфична форма на расизъм, идеология, основана на расово превъзходство, форма на дехуманизация и институционален расизъм, подхранван от историческа дискриминация, която се изразява, наред с другото, в насилие, език на омразата, експлоатация, стигматизация и най-явен вид дискриминация, и подчертава, че антициганизмът е особено устойчива, насилствена, повтаряща се и често срещана форма на расизъм.⁶

■Освен това на 20 май 2022 г. Комитетът на министрите на Съвета на Европа прие Препоръка CM/Rec(2022)16 относно борбата с речта на омразата⁷, въз основа на

² *Budinova and Chaprazov v. Bulgaria*, жалба № 12567/13, решение от 16 февруари 2021 г., достъпно на <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207928>, достъпно на 26 юли 2023 г.

³ Пак там, параграф 95.

⁴ Пак там, параграф 93.

⁵ Пак там, параграф 94.

⁶ На разположение на <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-13-on-combating-anti-gypsyism-an/16808b5aee>, достъпно на 26 юли 2023 г.

⁷ Достъпно на адрес https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a67955, посетен на 26 юли 2023 г.

съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, препоръките на ЕКРП и други международни органи. Препоръката съдържа набор от насоки за държавите членки и други ключови заинтересовани страни (интернет предприятия, политически органи, медии, национални институции по правата на човека, организации на гражданското общество) относно това как да въведат цялостен и правилно калибриран набор от правни и неправни мерки за предотвратяване и борба с речта на омразата. В препоръката речта на омразата се определя като „всички видове изразяване, които подбуждат, насърчават, разпространяват или оправдават насилие, омраза или дискриминация срещу лице или група лица, или които ги злепоставят, поради техните действителни или приписвани лични характеристики или статус, като „раса“, цвят на кожата, език, религия, националност, национален или етнически произход, възраст, увреждане, пол, полова идентичност и сексуална ориентация“. Той препоръчва на държавите членки да приемат всеобхватна и ефективна правна рамка за предотвратяване и борба с речта на омразата в офлайн и онлайн среда, състояща се от подходящо регламентирани разпоредби на гражданското, административното и наказателното право.

■С оглед на противодействието на борбата с речта на омразата на медиите и журналистите се препоръчва да изпълняват ролята си на обществен страж, като предоставят точна и надеждна информация за омразата и нетолерантността, като същевременно насърчават културата на толерантност и разбирателство. Обществените медии следва активно да насърчават междугруповия диалог и да представят положително различните гласове в обществото. Медийните специалисти следва да избягват унизителни стереотипи и ненужни позовавания на лични характеристики. Независимите регулаторни органи и медийните структури следва да играят проактивна роля в борбата с речта на омразата, като поддържат независимост, отчетност и прозрачност.

■Хартата на основните права на Европейския съюз обединява всички лични, граждански, политически, икономически и социални права, с които се ползват хората в ЕС, включително правата на лицата, принадлежащи към малцинства. Рамковото решение 2008/913/ПВР на Съвета на ЕС от 28 ноември 2008 г. относно борбата с определени форми и прояви на расизъм и ксенофобия чрез наказателното право предвижда сближаване на законовите и подзаконовите разпоредби на държавите от ЕС относно престъпленията, включващи определени прояви на расизъм и ксенофобия. Определени сериозни прояви на расизъм и ксенофобия трябва да представляват

престъпление във всички държави от ЕС и да се наказват с ефективни, пропорционални и възпиращи санкции. В член 6 от Директива 2010/13/ЕС⁸ (Директивата за аудиовизуалните медийни услуги) изрично се предвижда, че държавите - членки на ЕС, гарантират с подходящи средства, че аудиовизуалните медийни услуги, предоставяни от доставчиците на медийни услуги под тяхна юрисдикция, не съдържат подбуждане към омраза, основана на раса, пол, религия или националност. В член 9, параграф 1, буква в), подточка ii) от същата директива се предвижда, че държавите - членки на ЕС, гарантират, че аудиовизуалните търговски съобщения, предоставяни от доставчиците на медийни услуги под тяхна юрисдикция, отговарят, *inter alia*, на изискването аудиовизуалните търговски съобщения да не включват или насърчават каквато и да е дискриминация, основана на пол, расов или етнически произход, националност, религия или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация.

■ Освен международните стандарти са взети предвид и вътрешните стандарти, свързани с речта на омразата, недискриминацията и равното третиране, включително законодателството, прието в изпълнение на вторичното право на ЕС.

МЕТОДОЛОГИЯ

■ Целта на това проучване е да установи настоящите характеристики и особености на представянето на ромите в телевизионното излъчване в четири държави членки на Съвета на Европа: България, Гърция, Италия и Румъния. Проучването е част от проекта EQUIROM на Съвета на Европа и обхваща периода от 1 януари 2022 г. до 30 април 2023 г.

■ За целите на това проучване изследователите в четирите държави избраха на случаен принцип минимум 20 от най-новите излъчени материали, свързани с ромите или по темата за тях, записани и представени от различни телевизионни оператори във всяка държава. Списък на всички анализирани материали и съответните връзки са посочени в приложенията към настоящия доклад. Избраните на случаен принцип предавания включват новинарски и развлекателни медии и обхващат разнообразни програми,

⁸ На разположение на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0913&qid=1697642250945> и <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32010L0013>, последен достъп на 26 юли 2023 г.

включително новини, токшоута, репортажи и конкурси. Анализът на всяко съдържание има за цел да отговори на следните основни въпроси:

- ▶ до каква степен ромите са представени в радио и телевизионното разпространение?
- ▶ как ромите се представят в радио и телевизия: положително, неутрално или отрицателно?
- ▶ има ли добри инициативи, практики и начини за борба с антициганизма, популяризирани чрез радио и телевизия?

■ За да се гарантира случайността, изследователите са използвали разширени инструменти за търсене в Google и други подобни търсачки, като са използвали разширени инструменти, като например определяне на даден период, търсене на видеоклипове и новини, както и ключови думи като "роми", "роми" и "ромски етноси" и превод на "циганин" на националните езици. Освен това бяха проверени и каналите в YouTube и уебсайтовете на различни телевизионни оператори, като бяха използвани съответните ключови думи. Докладът е структуриран по държави, последван от общ анализ и препоръки. Всяка глава за държава съдържа раздел, в който се описва националната правна и регулаторна рамка, последвана от анализ на всички прегледани материали от страната.

Ограничения

■ Изследователите избраха само материали, които са достъпни и записани в публичното пространство - информация от отворен източник - и прегледаха всеки материал. Материали, които не са били излъчвани по телевизията и/или не са били публикувани, и/или вече не са достъпни на различни публично достъпни интернет платформи и интернет сайтове, бяха извън обхвата на изследването. Освен това в проучването бяха включени само онези радио- и телевизионни оператори, които са били лицензирани/регистрирани от компетентните национални органи.

България

Обобщение на националната правна и регулаторна рамка

- В България регулирането на електронните медии и речта на омразата се извършва основно от Закона за радиото и телевизията (ЗРТ)⁹, Закона за защита от дискриминация (ЗЗДискр)¹⁰ и Наказателния кодекс¹¹.
- В съответствие с член 8, параграф 1, точка 1 от ЗРТ на доставчиците на електронни медийни услуги се забранява да излъчват съдържание, което подбужда към насилие или омраза на различни основания, включително раса, етнически и социален произход. Освен това член 75, параграф 5, точка 2 от РТА разпорежда, че рекламното съдържание не трябва да насърчава дискриминация въз основа на пол, раса, етнически произход, националност, религия, увреждане, възраст или сексуална ориентация.
- Целта на тези разпоредби е да се гарантира, че електронните медийни услуги се придържат към принципите на недискриминация и избягват излъчването на съдържание, което насърчава омраза или дискриминация срещу определени групи.
- ЗЗДискр забранява речта на омразата, макар и косвено. В член 5 се посочва, че тормозът и подбуждането към дискриминация представляват дискриминация. Съгласно параграф 1, точка 1 от допълнителните разпоредби към ЗЗДискр "тормоз" означава всяко нежелано поведение, основано на защитените признаци, изразено физически, словесно или по друг начин, което има за цел или резултат накърняване на достойнството на лицето и създаване на враждебна, унижителна, оскърбителна, обидна или застрашителна среда. Съгласно параграф 1, точка 5 от допълнителните разпоредби на ЗЗДискр "подбуждане към дискриминация" означава пряко и умишлено насърчаване, инструктиране, оказване на натиск или склоняване на лице към дискриминация.

⁹ Закон за радиото и телевизията (публикуван в Държавен вестник, брой 138, 24 ноември 1998 г., последно изменен в Държавен вестник, брой 104,

30 декември 2022 г.), достъпно на <https://lex.bg/laws/ldoc/2134447616>, посетено на 26 юли 2023 г.

¹⁰ Закон за защита срещу дискриминация (публикуван в Държавен вестник, брой 86, 30 септември 2003 г., последно изменен в Държавен

Gazette, брой 7, 19 януари 2018 г.), достъпно на <https://lex.bg/laws/ldoc/2135472223>, посетено на 26 юли 2023 г.

¹¹ 11. Наказателен кодекс (публикуван в Държавен вестник, брой 26, 2 април 1968 г., последно изменен в Държавен вестник, брой 10, 31 януари 2023 г.),

на разположение на <https://lex.bg/laws/ldoc/1589654529>, достъпно на 26 юли 2023 г.

■ Член 162, параграф 1 от Наказателния кодекс забранява пропагандирането или подбуждането към дискриминация, насилие или омраза, основани на раса, народност или етническа принадлежност, чрез слово, печат или други средства за масова информация, електронни информационни системи или по друг начин. Лицата, които са признати за виновни за това престъпление, могат да бъдат глобени и лишени от свобода за срок от една до четири години.

■ Освен това Съветът за електронни медии (СЕМ) отговаря за мониторинга на съдържанието на електронните медии и следи за спазването на нормативната уредба. СЕМ има правомощията да налага глоби и други санкции на доставчиците на електронни медийни услуги, които нарушават разпоредбите относно речта на омразата.

■ Заслужава да се отбележи също, че България е подписала Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация (МКПДР), която изисква от правителството да предприеме мерки за предотвратяване и борба с расизма и расовата дискриминация.

■ Съществува етичен кодекс за поведение на българските медии¹² - необвързващ документ, разработен и приет от неправителствената организация Национален съвет за журналистическа етика¹³, която е основана от няколко големи медии и професионални журналистически асоциации. Кодексът определя принципите и стандартите за професионално поведение, които се очаква да бъдат спазвани от журналистите и медийните организации в България. Всички медии могат да се присъединят към кодекса доброволно. Понастоящем над 100 български медии са подписали кодекса, като сред тях са големите държавни и частни радио- и телевизионни медии.

■ Етичният кодекс обхваща широк кръг от теми, включително точност, справедливост, безпристрастност, неприкосновеност на личния живот, право на отговор, защита на източниците, конфликти на интереси, както и избягване на реч на омразата, дискриминация и подбуждане към насилие. Кодексът съдържа и насоки за работа по въпроси, свързани с деца и уязвими хора, както и насоки за използване на изображения и други визуални материали.

¹² Available at <https://mediaethics-bg.org/%d0%b5%d1%82%d0%b8%d1%87-d0%b5%d0%bd-%d0%ba%d0%be%d0%b4%d0%b5%d0%ba%d1%81-2/>, достъпно на 26 юли 2023 г.

¹³ Достъпно на адрес <https://mediaethics-bg.org/>, посетен на 26 юли 2023 г.

■ Кодексът не е правно обвързващ, но е широко признат и уважаван от българската медийна индустрия и се използва като отправна точка за етично поведение. От медиите, които са се присъединили към кодекса, се очаква да спазват неговите принципи и стандарти, а българският съвет по медийна етика може да разследва и да посредничи при споровете, свързани с нарушения на кодекса.

■ Кодексът се занимава конкретно с речта на омразата и изисква от медиите да зачитат човешкото достойнство на всички хора и да се въздържат от всякаква форма на дискриминация, включително въз основа на раса, етническа принадлежност, религия, пол, сексуална ориентация или други лични характеристики. В кодекса изрично се посочва, че медиите трябва да зачитат правото на всеки да живее в безопасност и сигурност и да не публикуват материали, които подбуждат или насърчават омраза, насилие или каквато и да е форма на дискриминация. В него се посочва, че медиите не трябва да посочват раса, религия, етническа принадлежност, сексуална ориентация, психическо или физическо състояние, ако тези факти не са съществени за смисъла на информацията. От медиите се очаква да упражняват отговорна журналистика и да избягват всякакви форми на сензация, предразсъдъци или пропаганда, които биха могли да доведат до разпространение на реч на омразата или друго вредно съдържание. Кодексът изисква също така медиите да предоставят точна и безпристрастна информация и да избягват всякакви конфликти на интереси или пристрастия, които биха могли да компрометират тяхната журналистическа почтеност.

Анализ

■ Въз основа на резултатите от настоящото проучване могат да бъдат класифицирани различни видове послания.

► Повествование, което нарушава презумпцията за невинност: в няколко новинарски репортажа се използва език, който внушава престъпно поведение, без да се изяснява дали въпросното лице е осъдено или не.

► Неутрално повествование: някои материали са обективни и не съдържат никакви специфични предразсъдъци по отношение на ромите или друга етническа група. Сред тях са например репортаж за случай на физическа саморазправа, довела до смъртта на таксиметров шофьор, и репортаж за случай на физическо нападение в квартал на София.

► Положително послание: някои материали възприемат положително послание за културата и традициите на ромите. Сред тях са репортажът за ромска музикална група, която се подготвя за празнуването на Банго Васил (ромската Нова година), репортажът за ромска певица и историята на успеха на млада ромка, която е станала учителка в детска градина в ромска общност.

► Отрицателно послание: някои материали изразяват предразсъдъци и негативно отношение към ромите. Сред тях са смущаващите коментари, направени от потребителите в раздела за коментари на някои репортажи, подигравката с група роми, чакащи на опашка, за да си купят колекционерска монета, и обидната забележка, направена от телевизионен водещ по отношение на ромските квартали.

► за солидарност: един материал показва солидарност с жертвите на случай на предполагаемо расово профилиране, извършено от полицията в Гърция.

■ Въз основа на анализа на 34 видеоматериала, публикувани през изследвания период, медийното отразяване на ромите в България е предимно неутрално, със забележим, но ограничен брой негативни репортажи и в по-малка степен положителни. Най-често отразяваните теми включват въпроси, свързани с изборите, като купуване на гласове, физически нападения и битови престъпления. В много от новинарските репортажи обаче липсва изчерпателна информация, която да обосновава престъпни дейности или осъдителни присъди. Обезпокоително е, че някои коментари както в новинарските материали, така и в онлайн платформите показват дискриминационно отношение към ромската общност.

■ Новинарските материали се различават по отношение на отразяването на предполагаеми престъпни дейности, в които са замесени роми, като се подчертават инциденти като кражби, измами и безредици в общността. В репортажите се показват лица от ромски произход в случаи на насилие, включващо роми,¹⁴ като в някои репортажи изрично се споменава етническата принадлежност на замесените лица.¹⁵ Докато негативните репортажи получават повече внимание, положителните истории за постиженията на ромите или за инициативи на общността са оскъдни.

¹⁴ „Около 30 роми се биха с брадви и бухалки на паркинг в Казанлък“, Bulgaria ON AIR, 20 март 2023 г., достъпно на www.bgonair.bg/a/166-kriminalno/299470-okolo-30-romi-se-biha-s-bradvi-i-sopi-na-parking-v-kazanlak, посетен на 26 юли 2023 г.

¹⁵ „Роми са биячите на дядото от Търнак, братя на 18 и 20 години получиха обвинения“, Bulgaria ON AIR, 10 юни 2022 г., достъпно на адрес www.bgonair.bg/a/166-kriminalno/268541-romi-sa-biyachite-na-dyadoto-ot-tarnak-bratya-na-18-i-20-gse-sdobiha-s-obvneniya, достъпно на 26 юли 2023 г.

Важно е да се отбележи, че резултатите от проучването показват необходимостта от по-голяма точност и справедливост при отразяването на въпроси, свързани с ромите. Медиите трябва да се стремят да предоставят повече контекст, да проверяват информацията преди публикуване и да избягват затвърждаването на стереотипи или насърчаването на дискриминация¹⁶.

■ По отношение на вида на телевизионния оператор преобладаващата част¹⁷ от новинарските материали са от кабелни/сателитни телевизии, което предполага ограничения в обхвата им до определени сегменти от населението, които имат достъп до кабелна/сателитна телевизия.

■ Що се отнася до териториалния обхват, повечето новинарски материали са с национален обхват, а само два са регионални/местни. Това предполага, че новинарските материали достигат до голяма аудитория в цялата страна, което потенциално би могло да окаже въздействие върху общественото възприятие и отношението към ромите.

■ От горепосочените примери е видно, че може да има нарушение на презумпцията за невинност и отклонение от принципите на справедливо и безпристрастно отразяване. Когато новинарските материали се фокусират върху предполагаеми престъпни дейности на лица от ромската общност, без да предоставят достатъчно доказателства или контекст, това може да затвърди негативни стереотипи и да доведе до дискриминация.

■ Резултатите от проучването, представени в приложенията, разкриват, че по-голямата част от новинарските материали, в които се споменава ромската етническа принадлежност, са публикувани от частни национални кабелни/сателитни телевизионни оператори. Тези материали се състоят предимно от новинарски репортажи, въпреки че има и някои изключения като развлекателни материали, токшоута и коментари. Заслужава да се отбележи, че всички новинарски материали са публикувани от частни компании.

■ Освен това доминиращата роля на кабелните/сателитните телевизионни оператори в публикуването на тези новинарски материали предполага, че техният обхват може да бъде ограничен до определени сегменти от населението, които имат достъп до кабелни/сателитни телевизионни услуги. Това допълнително подчертава

¹⁶ „Няколко града осъмнаха обградени от полиция, ромите не разбират защо ги арестуват“, Bulgaria ON AIR, 29 септември 2022 г, на разположение на www.bgonair.bg/a/166-kriminalno/280507-nyakolko-grada-osamnaha-obgradeni-ot-politsiya-romi-ne-razbirat-zashto-sa-arestuvani, достъпно на 26 юли 2023 г.

¹⁷ Малкото изключения са доставчиците на интернет стрийминг/подкасти/телевизия по заявка.

необходимостта от балансирано и справедливо отразяване на събитията във всички видове медийни платформи, за да се осигури по-всеобхватно и точно представяне на ромската общност.

■ Анализът на новинарските материали показва, че макар повечето от тях да имат неутрален характер, има случаи, в които заглавията или коментарите на потребителите показват пристрастна или предубедена гледна точка към ромската общност. По-специално, използването на фразата "хората, които са пребили възрастен мъж, са роми" в заглавието на един новинарски материал е неуместно и заклеймяващо. Освен това коментарите на потребителите, придружаващи някои новинарски материали, съдържат тревожни внушения за насилие и предразсъдъци спрямо ромите.

■ Важно е да се отбележи, че изявленията в новинарските материали идват предимно от частни лица. Има обаче и случаи, в които представители на институции, включително полицейски служители и прокурори, са направили изявления във връзка с инциденти, в които са замесени лица от ромски произход.

■ Някои новинарски материали съдържат силно обидни и дискриминационни коментари, които показват явен расизъм спрямо ромската общност. Тези коментари съдържат не само заплахи за насилие, но и реч на омразата и препратки към нацистките концентрационни лагери.

■ Такива случаи подчертават необходимостта от отговорни медийни практики, спазване на етичните стандарти и ефективно модерирание на коментарите на потребителите, за да се предотврати разпространението на дискриминационно съдържание и подбуждането на омраза към ромската общност¹⁸. Подобни коментари допринасят за създаването на враждебна и дискриминационна среда за ромите в България.

■ Видимостта и представянето на ромите в българските радио- и телевизионни медии може да варира значително в зависимост от програмата и мрежата. Въпреки че някои телевизионни оператори, като например финансираната от държавата Българска национална телевизия, може да се стремят към разнообразие и приобщаване, в други все още може да липсва представяне на лица от ромски произход. Освен това е известно, че доставчиците на медийни услуги, свързани с десни и консервативни политически

¹⁸ Примерите включват: "или ги оставете да се справят сами", "Австриецът с малкия само мустаци могат да ви поправят...", "Заведете ги в Бухенвалд", "Само газовата камера може да ги интегрира".

партии, насърчават стигматизиращи и дискриминационни послания срещу ромите, както и срещу други маргинализирани групи.

■ Общото медийно отразяване на ромите в България обикновено е повлияно от негативни стереотипи и предразсъдъци, което води до затвърждаване на отрицателния образ на ромската общност. Това може да допринесе за по-нататъшна дискриминация и маргинализация на ромите.

■ През последните години се полагат усилия за повишаване на осведомеността и професионалните компетенции на медийните специалисти в България. Тези инициативи имат за цел да насърчат отговорното и безпристрастно отразяване на събитията, да се борят със стереотипите и да насърчават по-всеобхватното представяне на маргинализираните общности, включително ромското население¹⁹, което може да помогне да се гарантира, че гласовете на ромите са представени и чути в медиите. Например, съществуват инициативи за увеличаване на броя на ромските журналисти и медийни специалисти в България, за да се осигури по-точно и приобщаващо представяне. Освен това през януари 2023 г. започна разработването на ромския телевизионен канал "Романи як". Въпреки тези усилия обаче ромите в България продължават да се сблъскват с предизвикателства по отношение на представянето им в медиите и по-широката обществена дискриминация.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ

■ Националната регулаторна рамка в България забранява речта на омразата и дискриминацията и съществува етичен кодекс на българските медии, който изисква от медиите да избягват речта на омразата и дискриминацията. Въпреки това, както в исторически план, така и досега, ромите в България са били представяни негативно в медиите. Негативните и стереотипни изображения на ромите в медиите засилват вредните нагласи и предразсъдъци и могат да ограничат възможностите за социално приобщаване и равенство. Някои доставчици на радио- и телевизионни медии традиционно възприемат стигматизиращи и дискриминационни антиромски послания. Особена загриженост буди фактът, че медиен оператор с национално покритие, за който се съобщава, че е най-гледаният телевизионен оператор, на няколко пъти е представял ромите по изключително пристрастен начин, когато е съобщавал за инциденти с участието на роми. Независимо от това се полагат усилия за увеличаване на

положителното представяне на ромите в медиите, въпреки че начините, по които това се прави, отново са по някакъв начин заклеяващи и едностранчиви.

■ Отрицателните стереотипи срещу ромите са често срещан проблем в гръцките медии, въпреки че антиромският дискурс в Гърция е непряк и прикрит. Медиите отразяват различни теми, свързани с ромите, включително престъпността, бедността и дискриминацията, но са склонни да се фокусират върху негативните стереотипи и предразсъдъци, представяйки ромите като крадци, насилници и склонни към престъпно и криминално поведение. Медийното отразяване на инциденти, свързани с роми, често е негативно и представя ромите като отговорни за събитията. Въпреки това регионалните канали разглеждат темите за ромите по по-положителен начин, отколкото националните канали, и също така са изготвени някои положителни репортажи.

■ В Италия е разпространен негативен стереотип за ромите като за неагресивни престъпници, които са необразовани и изостанали. Медиите често представят ромите избирателно като субект или обект в репортажи за дребни престъпления и домашно насилие, както и за социални спорове, в които участват роми, живеещи в близост до местните общности. Това представяне затвърждава негативните стереотипи за ромите, като ги представя като безотговорни "кланови" хора, които не се грижат за децата си и се отнасят несправедливо към жените в семействата си. Медиите често представят ромите по начин, който се фокусира върху техния социален и икономически статус, дали са богати или бедни, и подчертават отрицателните аспекти на тяхната култура. Посланието в медиите често се фокусира върху трудностите при интегрирането и приобщаването на ромите, особено във връзка с жилищната криза, която се усеща дълбоко поради недостига на социални жилища, достъпни за уязвими лица.

■ Отразяването на ромите в румънските медии също остава предимно негативно и небалансирано, като засилва стереотипите и не дава възможност на ромите да се изявяват. Медиите представят ромите като насилници, престъпници, които са необразовани и изостанали. Често се представят полицейски акции в ромски общности, което засилва негативните стереотипи спрямо ромите. Етническата принадлежност често се споменава само когато ромите са замесени в негативни действия, което засилва скритите предразсъдъци. Медиите често онеправдават ромите, като ги представят като обекти, а не като участници в собствения им живот. Макар че има някои положителни примери, насочени към борба с антициганизма, те са малко на брой.

■ Като цяло и в четирите държави, въпреки съществуващите правни рамки и етични кодекси, които забраняват речта на омразата и дискриминацията, медиите продължават

да засилват вредните нагласи и предразсъдъци спрямо ромите чрез негативното им представяне в медиите. Медиите са склонни да се фокусират върху негативните стереотипи и предразсъдъци по отношение на ромите. Етническата принадлежност често се споменава само когато ромите са замесени в негативни действия, което засилва скритите предразсъдъци. Съществуват обаче и някои положителни примери, които имат за цел да се борят с антициганизма. Негативното представяне на ромите в медиите в четирите разглеждани държави ограничава възможностите за социално приобщаване и равенство и засилва негативните стереотипи и предразсъдъци.

ПРЕПОРЪКИ

■ Следващите препоръки имат за цел да подобрят ситуацията по отношение на преобладаващо негативното представяне на ромите в медиите в България, Гърция, Италия и Румъния.

► Укрепване на капацитета на националните регулаторни и надзорни органи за предотвратяване и/или борба с проявите на реч на омразата към ромската общност чрез обучение и обмен на добри практики. Програмите за изграждане на капацитет могат да включват разработване на насоки и семинари за обучение по въпросите на многообразието и приобщаването за (изпълнителни) продуценти и висшето ръководство, както и обмен на практики.

► Повишаване на осведомеността по въпросите на антициганизма и речта на омразата сред професионалната медийна общност, като например журналисти, редактори и водещи, чрез обучение, посветено на разбирането на антициганизма и расизма, медийната етика и отразяването на събитията, насърчаването на положителни послания, правните стандарти за свободата на изразяване и нейните ограничения и т.н., независимо от свободата на медиите или без да се намесват в медийните свободи или нещо подобно.

► Насърчаване на телевизионните оператори да избягват обобщаващи заглавия и да свързват етническата принадлежност с негативни образи, като въведат етични кодекси и следят за спазването им.

► Телевизионните оператори трябва да гарантират, че ромите имат възможност да изразяват своето мнение и стремежи. Ромите трябва да бъдат представяни като активни участници в своите общности, а не само като обект на репортаж.

► Насърчаване на телевизионните оператори да представят по-положително ромите, като подчертават техния принос към обществото, историята, културата и други области. Това ще помогне да се противодейства на негативните стереотипи и предразсъдъци.

► Включване на повече ромски гласове и представителство в новините и медиите. Това може да спомогне за по-точното и нюансирано представяне на ромските общности и техния опит.

► Телевизионните оператори трябва да се въздържат от използването на дехуманизиращ език или представянето на ромите като монолитна група. Ромските общности са разнообразни и имат различен опит и гледни точки. Важно е да се избягва рисуването им с голяма четка и представянето им като една-единствена, хомогенна група.

■ Съблюдавайки тези препоръки, националните регулаторни и надзорни органи, радио- и телевизионните оператори и професионалната общност могат да помогнат за създаването на по-приобщаващо, балансирано и точно представяне на ромите в новините и медиите.